

veniunt, et participes epularum sunt, et eos qui vers
bis puellarum contemptis, mysteria fidei christiane
derident. Illi enim sibi ipsis, non Sapientie filii dama-
num inferunt, illi vero, quantum in ipsis est, pluri-
mum prossunt. Sequitur:

VERS. 11-18.—MULIER STULTA ET CLAMOSA, PLENA IL-
LEGERIS, ET NIHILO OMNINO SCENS, SEDET IN FORIBUS DOMUS
SUE, SUPER SELLAM IN EXCLISO URBI LOCU; ET VOCARET
TRANSEUNTES PER VIAM, ET RECETE PERGENTES IN FINIE
SUO; QUI EST PARVULUS, DECLINET AD ME. ET VLOCORUM
LOCUTA EST. AQUE FURTIVE DELUXORES SUNT, ET PANIS
ABSCONDITUS SUAVIOR. ET IGNORAVIT QDQ; IBI SUNT GI-
GANTES, ET IN PROFUNDIS IN UERI CONVIVI EJUS, Hebr.:
Mulier stultitia, tumultuosa, ignorante, et non norit
quicquam; sed sedit ad ostium domus suas, super solitum
excelsorum urbis (vel in excelsis locis urbis); ad voca-
dum transeuntes per viam, qui rectas faciunt vias suas
(vel qui incedunt per sentias suas). Quisquis est impe-
ritus, declinet huc, et qui est deficiens corde, vocabit
eum. Aquae furtive dulces erunt, et pons osculationis
amoris erit. Et non norit quod gigantes ibi (vel inter-
fici) in profundis inferni invitati ab ed. — Mulier stulta,
in Hebreo, Mulier stultitia, tumultuosa et deceptionis
(vel ignorante), et nihil sciens. Hec mulier, juxta ea
qua proposita sunt, perversa doctrina intelligitur,
et ecclesia malignantium, que cum nihil sciit ad ope-
ret seire, tamen sapientiam imitari conatur, domum et
congregationem vult habere, ad quam prateciones con-
veat, sed non ancilla, hoc est, humilius et sedulis
coacionatoribus missis, ad sublimatum virtutum
vocat, sed ipsa sublimis sedet in foribus domus sue,
super sellam in excelsis urbis loco. Quibus verbis heretico-
rum arrogantiam et ostentationem extermum intellegimus. Cum omnis gloria filie regis sit ab intus,
psal. 45, ista ab omnibus gloriam querit. Altera,
in excelsis urbis loco, famam popularem significat,
quam ubique venantur magistri mendaces. Sapientia
vocat ad arcem, ista sedet in excelsis loco urbis, rebus
mundanis elevari gaudet, sapientia suos ad sublimes
virtutes subvehere studet. Qui est parvulus declinet ad
me. Et sapientius eisdem fere verbis declinet ad
me. Si quis est parvulus, veniet ad me. Caves ob his qui
veniunt ad vos in vestimentis orum, Matth. 7. Fallere
nunquam poterunt heretici, nisi veram doctrinam et
religionem pre se ferant, nisi verbo tenuis veritatis
doctores se simularent; sed ex fructibus eorum cognoscetis eos. Nam non ad panem coelestem vocat, qui
confirmat et roborat cum hominibus, neque ad vinum,

CAPUT X.

Parabolæ Salomonis.

1. Filius sapiens laudat patrem; filius vero stultus
moestitia est matris sue;
2. Nil proderunt thesauri impietatis; justitia vero
liberalitatem morte.
3. Non affligit Dominus fame animam justi, et insi-
diis impiorum subvertet.
4. Egestatem operata est manus remissa; manus
autem fortium divitias parat.

CHAPITRE X.

Parabolæ Salomon (1).

1. Le fils qui est sage est la joie de son père; le fils
insensé est la tristesse de sa mère.
2. Les trésors, fruit de l'iniquité, ne serviront de
rien; mais la justice délivrera de la mort.
3. Le Seigneur n'abîmera point par la famine l'âme
du juste, et il détruirà les mauvais dessins des mé-
chantis.
4. La main relâchée produit l'indigence; la main des
forts acquiert les richesses.

(1) Ce titre ne se lit point dans les éditions des Sep-

quod laudat corda mostorum et lugendum pro pec-
catis, sed ad aquas furtivas et panem absconditum.
Hareticorum degmata sunt dilute et insipida, ut que
carnis delicias et libertatem sapienti terrenam; quibus
vulgus hominum maximè alicuit, et à recta via ad-
ducatur. Atqui his potissimum rebus, nempe libe-
tate carnis, et secretâ doctrinâ, simulata sanctitate,
multos fallunt, atque ad perniciem et interitum tra-
hunt, qui quôd tendunt eorum fallacie non satis per-
spicunt. Qui dum se putant ad aquas furtivas, h. e.,
ad occultâ carnis refrigeria, et ad panem nove et ab-
sconditâ doctrina vocari, revera vocantur ad interi-
tum. Nam, ut ex Sapiente mensa quia in Ecclesiâ cele-
bratur, vitam assequimur fideles, et longitudinem
dierum, ita ex poculo aquarum doctrina furtiva, et
ex abscondito pauci quem ignorat ecclesia sanctorum,
mors presentissima sequitur. Et ignorat quod ibi sunt
gigantes (1) (Hebr., cœdavera, vel interfici), et in pro-
fundis inferni convevit illus, q. d. Hec mulier stulta
suum convivio interfecit transmittit ad infernum. Sed
repetentes, paulo de hac muliere loquamus, cuius impu-
denteriis verbis, stulta et clamosa, notatur. Stulta,
que sapientia resistit. Verbois et tumultuosa à sapien-
tia parvulos ad se retrahere non cessat, verbois et
sua, etum nihil solidè sciat. Impudicitia fratre comes est
hereticos; et impudicitia vero signum, sedere in foribus
neque in aedibus sese contineat; arroganta præterea
in solo et sublimioribus urbis locis; fraus denique et
dolus intelligitur, dum eos qui recte incedunt, et recte
pergentes in itinere suo, pervertere conatur. Quod si ad
tamen philosophiam aut exteriorum hominem, vel
denudum ad Iudaicam legis intelligentiam malis ista
transfere quād ad hereticorum insaniam, omnia facile
cō poteris coaptare. Sunt qui allegorice per domum quam
adficari sapientia intelligent mundum ipsum qui in
Dei sapientia creatus est; parvulus vero sive simplex
fuit Adam, qui vocans à Sapientia ad lignum vita ma-
hat potius serpenti et stultæ mulieri ostendit, ali-
quæ edere furtivæ panem de ligno prohibito scientia
boni et malæ, etc. Prudens lector sequatur intelligentiam
qua maximè placet. Atqui hic primi libri Commenta-
riorum in Proverbiorum Salomonis modus esto.

(1) Id est, quod exterius, qui invitati, eam sunt secuti,
mortui fuerint, et ad profundum inferni descendenter,
sicut ait quæ esca caputum, non animaduertit eam,
que ante escam adversaverat captus fuisse. Quæ se-
quuntur in vulgata editione, et multo plura eis Gra-
cæ à Septuaginta convertuntur, noui leguntur apud He-
breos.

(Maldonatus.)

Qui nititur mendacis, hic pascit ventos: idem au-
tem ipse sequitur aves volantes.

5. Qui congregat in messe, filius sapiens est; qui
autem sterit aestate, filius confusianus.

6. Benedictio Domini super caput justi; os autem
impiorum operit iniqutitas.

7. Memoria justi cum laudibus et nomen impiorum
putrescit.

8. Sapientis corde precepta suscipit: stultus ceditur
labiis.

9. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter;
qui autem depravat vias suas, manifestus erit.

10. Qui amavit oculi, dabit dolorem; et stultus labiis
verberabitur.

11. Vena vite, os justi; et os impiorum operit
iniqutitas.

12. Odium suscitat rixas; et universa delicta ope-
rit charitas.

13. In labiis sapientis inventur sapientia, et virga
in dorso ejus qui indiget corde.

14. Sapientes abundant scientiam; os autem
stulti confusianus proximum est.

15. Substantia divitis, ursus fortitudinis ejus; pavor
pauperum, egrotas eorum.

16. Opus justi ad vitam; fructus autem impii ad
peccatum.

17. Via vitae custodiunt disciplinam; qui autem
increpationes relinquunt, errat.

18. Absconditum odium labia mendacia; qui profet
contumeliam, insipiens est.

19. In multoquinquo non dererit peccatum: qui autem
moderatur labia sua, prudentissimus est?

20. Argentum electum, lingua justi; cor autem in-
piorum pro nihilo.

21. Labia justi erudit plurimos; qui autem im-
piorum sunt, in cœdis egostate morientur.

22. Benedictio Domini divites facit, nec sociabilis
est affitio.

23. Quasi per risum stultus operatur scelus: sa-
piencia autem est viro prudentia.

24. Quod timet impius, veniet super eum: desi-
derium suum justis dabitur.

25. Quasi tempus transiens, non erit impius;
justus autem quasi funditum sempernatur.

26. Sicut acetum dentibus, et fumus oculis, sic
piger his qui miserunt eum.

27. Timor Domini apponet dies; et anni impiorum
breviabantur.

28. Expectatio justorum latititia; ipses autem im-
piorum porbit.

29. Fortitudo simplicis via Domini; et pavor his
qui operantur malum.

30. Justus in aeternum non commovebitur, impipi
autem non habitabunt super terram.

31. Os justi parturit sapientiam; lingua parvorum
peribit.

32. Labia justi considerant placita; et os impiorum,
perversa.

(1) Celui qui s'appuie sur des mensonges, se repa-
re de vents; et le même encore court après des oiseaux
qui volent.

5. Celui qui amasse pendant la moisson, est sage;
mais celui qui dort pendant l'été, est un enfant de
confusion.

6. La bénédiction du Seigneur est sur la tête du
juste; mais l'iniquité des mœurs leur couvrira le
visage.

7. La mémoire du juste sera accompagnée de loun-
ges; mais le nom des méchants pourra.

8. L'homme sage qui est tel dans le cœur, reçoit
les avis qu'on lui donne; l'insensé est frappé par les
levers.

9. Celui qui marche simplement, marche en assu-
rance; mais celui qui pervertisse voies, sera découvert.

10. L'œil flatte et doux causera de la douleur; et
l'insensé sera blessé par les lèvres.

11. La bouche du juste est une source de vie; la
bouche des méchants échappe l'iniquité.

12. La haine excite les querelles, mais la charité
couvre toutes les fautes.

13. La sagesse se trouve sur les lèvres du sage,
et la verge sur le dos des colins qui n'a point de sens.

14. Les richesses du riche sont sa ville forte; l'in-
dignite des pauvres les tiennent dans la crainte.

15. L'œuvre du juste conduit à la vie; le fruit du
méchant tend au péché.

16. Celui qui garde la discipline est dans le che-
min de la vie; mais celui qui néglige les r-prima-
des s'égare.

17. Les lèvres menteuses cachent la haine; celui
qui outrage ouvertement est un in-ené.

18. Les longs discours ne seront point exempts
de pêche; mais celui qui est modéré dans ses paroles
est très-saint.

19. La haine du juste est un argent épuré; mais
la envie des méchants est de mal prix.

20. Les lèvres du juste en instruisent plusieurs;
mais les ignorants mourront dans l'indigence de leur
corps.

21. La bénédiction du Seigneur fait les hommes
riches, et l'affliction ne se trouvera point avec eux.

22. L'insensé commet le crime comme en se
jouant; mais la sagesse est la prudence de l'homme.

23. Ce que craint le méchant lui arrivera; les justes
obtiendront ce qu'ils désirent.

24. Le méchant disparaît comme une tempête qui
 passe; mais le juste sera comme un fondement éternel.

25. Ce qu'il est le vinage aux dents, et la fumée aux
yeux, mais il paresse à l'égard de ceux qui l'ont
envié.

26. La gentile du Seigneur prolonge les jours; et
les années des méchants seront abrégées.

27. L'attente des juifs, c'est la joie; mais l'espé-
rance des méchants périra.

28. La voix du Seigneur est la force du simple;
mais ceux qui font le mal sont dans l'effroi.

29. Le juste ne sera jamais détruit; mais les mé-
chants ne demeureront point sur la terre.

30. La bouche du juste enseignera la sagesse; la
langue des hommes corrompus périra.

31. Les lèvres du juste considèrent ce qui peut
plaire; et la bouche des méchants se répand en pa-
roles maléfiques.

32. Les lèvres du juste considèrent ce qui peut
plaire; et la bouche des méchants se répand en pa-
roles maléfiques.

tante, ni dans la Vulgate de l'édition de Sixte V, mais
il est dans l'hébreu et dans les exemplaires imprimés
et manuscrits de la version de saint Jérôme. C'est ici
que commencent les Proverbes ou Parabolæ dont les
chapitres précédents sont comme l'introduction.

(1) Ce verset n'est ni dans l'hébreu, ni dans le grec,
ni dans un grand nombre de manuscrits latins, ni dans
l'imprimé des Bibles royales, ni dans la nouvelle édi-
tion de saint Jérôme.

Quamvis nullo certo docendi ordine precepta tradiisse videatur Salomon, in his prioribus hiis libellis capitibus, in quibus multus est in preparando et excitando auditorum animis, multus in Sapientiae laudibus, tamen sub metaphoris et similitudinibus, quandoque ex communi vita, quandoque ex occultatione nature gremio petitis, sed ubique apertissimis, gravissimam philosophiam et singularē sapientiam ubique congestam cernere licet. Subiuntem prae se ferunt pompa. Similia, quibus profni, seu poete, seu oratores ufi solent, et eleganter videtur, sed huius taxata quia haud ita multum in sacris litteris sunt versati. Alioquin si quis *vitas* Salomonis plenē sit ascensus, si quis noverit Hebrei sermoni molire duritatem, si dictio em Scripturis assuetu (qua Gracis et Latinis hominibus subructa semper visa est) sibi familiariter efficerit, penitus recouidat in hoc libello et acutissimam doctrinam poterit plenus intueri; rem in primis necessariam omnibus, sive privatum, sive publicam gerentibus personam. Nam qui sibi vivi et mundandum contineunt honorem, his perfectis facilius gloria spernet et opes concubat. Parentum vero, aut populi moderator, et ipsa minore negatio clavum tenet, et suorum animos ad virtutem studium et pietatis amorem facultis flictere poterit. Scopus enim huic sapientissimo viro propositus fuit, omnes ordines et conditiones hominum sive prudentiae participes efficere. Postquam pauli verbis praecedenti capitulo traximus, pro argumenti varietate et subtilitate doctrina, que sequuntur magno compendio proseguimus; sed luce et facilitate pari. Christo Patris aeternae sapientiae suggestore vires et sensus illustrante.

PROVERBIA SALOMONIS. Titulus libri hoc in loco repetitus est, indicans *Proverbia* dici proprie quem sequuntur. Nam haec loco communis tractasse videtur ad varia vita numeru spectantes, subinde exhortando suum filium, et invitans ad amorem sapientie, cuius laudes meridibl artificis proscutus est. Que sequuntur, inquam, propriis mores instruunt viuente castigant. Sed sapientem ipsum audiamus.

VERS. I. — **FILIUS SAPIENS LETIFICAT PATREM,** FILIUS VERO STULTUS MESTITIA EST MATER. Quod in hoc verscio *letitiam* refert ad patrem, quam ex *filiu sapiente* concepit, et *meror in ad matrem*, quod gravibus dolere soleat pro mulierib animo, non est sic accipiendum quasi ad matrem non perveniat letitia, nec tristitia ad patrem; sed ad naturam rerum respiciens Salomon breviter, sed non temere, hoc verborum ordine usus est. Nam probitas filii et in rebus gerendis prudencia ac integritas morum patri potius credit ad honorem, qui illum recte educavit. Solet præterea in publicum progressus conscius magis fieri et spectator viri atque honoris quem sua sapientia filios assequitur, unde necessum est cum majori letitia affici, ut plus ad quem maxima pars laus redit. Ad matrem tamen de stuto filio solet major tristitia redire, vel quod domi torpescat, neque virtutem exercet ultam, vel

quod ea que foris cum ignominia gerit et vituperatione ad matrem referri solant, fama majori (que vulgi sermonibus erescit) quam pro rei nata gesta magnitudine: ut omittam multicher iugum suum, si vel paululum intellexerit de decessu, ingens malum imaginatione concipit. Denique non est sic accipienda clausula ac si simplex narratio esset, sed magis admonitio putanda est juvenum, ut honestatem morum sectantes caveant ne quid statu vel ignominia gerant: idque faciat eliam parentum causa, ad quos magna pars laudis vel ignominiae necessum est pervenire. Si Deum *Patrem*, et Ecclesiasticus *Marem* exponamus, mysticus erit sensus.

VERS. 2, 3. — **NON PROFERUNT THESAUM IMPETATIS,** SED JUSTITIA LIBERAT A MORTE. Non afficit Dominus fame animam justi, et insidas impiorum subvertet (1). Hebr.: *Et perversitatem improborum expedit.* Perversione fere est virtutum et vitiorum comparatio, qua comparatio quis sapiens et quis stultus dici debet facile intelligitur. Primum partem sapientiam in parentum honore depositum, sive in Dei optimi maximi Iude, qui omnium Pater est, et Matris Ecclesie Letitiam. Secundam partem in divitias colligendis, in quibus duo possidunt spectare debent, non solum quia arte et quibus viis comparentur, juste videlicet aut iniquitate, sed linea quoque et scopum ad quem servari debeant. Modis illicitis, ut per fraudem, rapinam, aut quamcumque improbatam, opes reponere, in quoscumque eventus, mera stultitia est. Nam non proderint, neque possunt hominem eripere a morte. Iustus judex cor-

(1) *Non afficit fame*, hoc est quod habentur in Psal. 56, 25: *Junior fui, etenim senui, et non vidi justum descendere, nec semem eius quareva pacem.*

Insidas impiorum, quibus scilicet parare divitias student per injustitiam, premites iniquitates.

(Menochius.)

Non afficit Dominus fame, seu inopia animam justi, id est, justum; et *insidas impiorum subvertit*, nempe quas struit justus; Septuaginta verterunt, *etiam Chaldaea, substantiam*, seu opes, que per insidas et dolos congeta sunt, et ipsis quoque impiis sunt insidice laquei.

Nota. Haec similes promissiones rerum temporibus in veteri Testamento saltem ut plurimum vere conpheta fuerint. Aliquam tamen secundum factum, sed tunc Deus fanem et incommoda corporalia suppletat saturitate et copia donorum spiritualium; ut etiam tunc dico possit, cestetum et miserabilem corporis esse justo delicias animi. Et verbo stat propositum, inquit S. Hieronymus, qui promissio melius exhibet.

(Tilinus.)

Non facit, id est, non sinec exire Jova animam justi, id est, plorium spem non facit. *Exire* hic in egoestate et inopia versari, anima spem eis levare denegat. Ezechiel: *Prohob non timet amicti, etiam nisi miserabiliter pessatur*; nam Deus ei openi prestat. Ita Psal. 37, 5: *Non erit justum desertum, nec eis postularit in quaerentibus pacem.* Græcus Alexandrinus et *exzerco* reddidit, id est, famam ab eo defendet, quia peritioribus bonis cum angelib. *A successoris fama angere, exerce*, Budensis Commentar. Ling. Cr. p. 34, scriptorum exemplis illustravit, quemadmodum fame evocare, Latini vulgo dicunt pro alterare, *confucere*. Jaeger. *Sed cupiditatem improborum repellet*, improbus de spe et constu depellit.

(Rosenmüller.)

rumpi non potest acceptis pecunis. Si justè vixeris, morte non plecteris temporali; multò minus eterna, ab illo iudice qui corda scrutatur. Quod si famem timens putas per fas aut per nefas opes congerendas, longè deciperis: nam ne hic quidem proderint divitiae iniquitatis; sed justitia quoque liberat à fame et punitia, non solum à morte, ut sequitur: *Non afficit Dominus fame animam justi.* Et ut fama sit afflictus vir pius (casuus enim Dominus omnem filium quem recipit), certe verbo Dei, qui panis est animi, nonquā destitutus, perpetuū equilibrio. *Insidas impiorum subvertit.* Hebr.: *Perversitatem improborum expedit;* hoc est, opes per insidas et perversitatem congerentes improbi contra inmediam, expellet et dissipabit Deus. Nam providentia divina fit ut matre per peccatum, ut jam in injus modi nulla possit esse spes. Et proinde magna pars stultitiae facit, hoc animo cumulantibus opibus vitare. Justitia, die a morte et à fame liberata, non studiosos esse debet doceat proverbiū. Nam quid proderit homini si universum mandatum tacetur, anima vero sit determinata putatur? Matth. 16.

VERS. 4-5. — **EGESTATEM OPERATA EST MANUS REMISSA** (1); **MANUS AUTEM FORTIUM DIVITIAS PARAT.** Qui congregat in messe, filius sapientia est; qui autem stertert in estate, filius confusus. Hebr.: *Paneprem faci manus fraudulenta, et manus sollicitorum dubitat.* Colligens in messe, filius intelligens est; stertert in autumno, filius padore officios est. Manus dolosa vel pro manu et operibus manuum accipit, vel pro tristitia, eius bibanc manuum cayitatem referunt. Nam vero Hebrei 22, 22 *vola concavitas significat*; quamvis hoc in loco rectius pro manum opera, quam pro statera accipit, proper in que sequuntur. *Manus fortiorum*, sive *sollicitorum, laboriosorum*, vel agilium verti potest. Quid ad sensum spectat, ex precedentibus pendet. Prius enim de divitis iniquitate acquisitus locutus est, que possessoribus suis prodesse non poterit, neque ad prolongandam vitam, neque ad famam coerdandam. *Paneprem facit manus fraudulenta*; q. d. Si pauperiem metuas, vel si dives esse cupias, non dolo malo, sed industria est opus et sollicitudine. Nam manus robustorum seu sollicitorum, supple artificum aut

(1) Qui iners est, idem pariter est eugenius; inopiam enim sive ab ipsa ortis sui conditione inventa, sive splendide licet natus, brevi tamet in sorde et miseria incidit. Hebreus: *Manus dolosa, fraudulenta artifex*, que non sincere laborat, faciens pauperem. Denique: Inertia egasitatis est. Septuaginta: *Panepas virum huiusmodi.* Chaldaea: *Panepas attorney viru dolosum.* Reddi etiam potest Hebreus: *Panep facit manus (lanceum) statera dolosa.* Stateram suam falatorem facit. S. Vulgate sensu prastare docet, antithesis cum membro sequenti: *Egestatem operata est manus renissa; manus autem fortium divitias parat.* Hesiodus parva ferme usurpat. S. Ambrosius moraliter sensu: *Non dormientibus, non ornatibus, sed vigilantium pollicentur præmia et labor merces parata est.* S. Bernardus: *Olositas, mater magistrum, novitatem virtutem.*

Qui nititur mendacis, etc. De iusti hac in Hebreo, Graeco, codicibus manuscriptis Latinis pluribus, in Bibliis regis impressis, in nova editione S. Hieronymi, Calmet.

agricolarum (Hebrei subaudiunt *mercatorum*) divitias colligit. Sed versiculos sequens magis ad agriculturam docet referendum. *Colligens in estate.* Ostendit non solum vigilantiā esse opus, sed temporis quoque occasione in primis observandum. *Æsus* præterea et *ad natum ad juvenitiam annos*, qui calent, et ad dies virilis avatis, qui maturos fructus producere solent, referuntur, non solum ad anni tempora. Docet in primis esse opus industriæ, vigilantiæ et labore unicuique temporis opportuno, cùm vires suppetunt, et cùm offertur occasio. Nam ut estate statim marcescent fuentes aestivi nisi colligantur, ita hebescent juvenitatis vires, animi aberitas refrigescit, et ingenii doles languescunt, nisi virtutis opere et honestis occupationibus exercentur. Quod si *estate* et *temporibus*, laborum et virum fructum *colligere*, tanquam *filius prudens et intelligens* reputaberis, qui non solum sis ipso sapientia, sed intellectum et prudentiam tuo exemplu doceas alios. Hanc enim via halere potest Hebreus vox, γένεσις, hoc est, intelligens sive faciens intelligere. Contra, si neglecto justo labore sudore, quem ob peccatum primi parentis inflixti humano generi Deus, otio et somnolentia florci actatis transigas, vel fraude et illicitis artibus rem augere cogitas, eris tanquam *filius qui non seipsum solum, sed patrem quoque suum magis ignorans affici*, qui talen proceruunt et restitue instrumentum filium non curavisti. Aben-Ezra expedit in primis dupliciter, nempe: *Panep erit qui facit statuam bilancia dolosam*; vel, *statera dolosa facit hominem pauperem.* Mili magis placet intelligere *manum et operationem dolosam*, que ad paupertem metu relegit. Cujusunque honesti et tempestiui laboris laudem continet proverbiū. Juxta sensum allegorie extrudantur operarii in messem Domini, dum regiones aliae sunt ad messem, et antequam veniat tempus, cum sanam doctrinam molint recipere. Eruditus lector intelligit quod dicimus.

VERS. 6, 7. — **BENEDICTIO DOMINI SUPER CAPUT IUSTI** (1); **SI AUTEM IMPORUM OPERERIT INQUITAS** (1). MEMORIA JUSTI CUM LAUDIBUS, ET NOMEN IMPORUM PUTRESCIT. Hebr.: *Benedictiones super caput justorum, et os iniquorum operit injuriam.* Memoria justi in benedictionem, et nomen iniquorum putrebet. Ostendit Salomon his duobus versiculis in quem usum debet manus fortis parere divitiae, nempe ut benedictionem faciunt, sive paneprem faciunt, nempe ut benedictionem faciunt, sive pauperem benedictionibus a Domino replicant. Quamvis justitia passim in Scripturis pro universa virtute accipitatur, ut justus non possit dei nisi qui omnia virtutibus prædictis fuerit, hodie tamen Hebrei eleemosynam et misericordiam in pauperes vocant *tzaddikim*, *tzaddiqah*, *tzaddiqah* et *tzaddiqah* longissime enim absunt ab iniquitate inferenda qui sua distributione sponte. *Super caput igitur justi*, qui supremum gradum

(1) *It est, justus laudabitur ab omnibus*, aut, *justo omnes bene præcubantur*, in ipsi autem manu. Hoc enim est quod eorum iniquitate operari: ut que ipsi aliis iniqui soleat impetrari, allii reciprocum interpretatione in ipsorum rejeicant, vel, ab aliis iniuriantur.

(Maldonatus.)

justitiae videtur conscientius, benedictiones descendunt. De quibus Paulus 1 Cor. 10: *Ei angeli incrementa frugum justitiae vestre; nam bonorum augmentatio benedictio intelligitur in Scripturis: aliquo honesta fama, populi laus et fausta acclamatio benedictio dicitur. Priorem expositionem sequitur Boda, misericordes iustos appellans; quibus dicitur: *Venite, benedicti Patris mei. Copti tanquam principalis membro tribuit benedictionem, hoc est, menti sive rationi, que in capite sedem habere pertinet. Alter: Super caput iusti benedictio, ut de cœlo descendisse intelligatur. Vel denique, super caput, hoc est, palam omnibus, non solius in secreto. Os autem impiorum operis iniqualiter, vel, ut Hebrei interpretantur, os impiorum operis iniqualiter. Ambiguitas Hebreis utriusque versionem admittit, quamvis rarissimè constructionis ordinem invertat lingua proprietas. Haud ita multum refert quod ad sensum spectat, qui est hujusmodi: *Impiorum non esse particeps illius benedictionis quia eadis super caput iusti, sed malodictionis sui ipsorum sententia condementur, ut qui non possint os suum aperte in defensionem propria. Et enim os illius operum iniqualiter quam fecit. Alter: Is est virtus bonus, ea est virtus conditi, ut nemo velit malus am iustus dici. Et proinde improbi qui operantur patres, et vii inferunt, solent verbis sua celare scelera, volentes justi dicet et habent; quod ut tempus assequuntur, ita perpetuo non durabili faveat justitia fama. Et hoc est quod sequitur: *Memoria iusti in benedictionem. Cojus sensus est, vel quid crescat et quotidie celebrior fiat memoria iusti, ut quid est memoria iusti solent precatrices amicis et felicia vota sumi, que benedictiones vocantur: ut eum bene precari alicui, optantes gratiam illi dari, qualem unicus iustorum largius est Deus. Tertia deque expositio: *Memoria iusti erit in benedictionem, dum illius poteritas a Deo benedicunt, iuxta illum locum: *Benedicatur in te omnes nationes terræ, Gen. 12, à Deo videlicet benedictiones Abrakha et semini ejus donatae participes erunt. Denique: *Memoria iusti cuius laudibus, vel ut est in Hebreo, in benedictionem; hoc est: Memoria iusti erit celebris. Et hec simplicissima est intelligentia: cum quadrat quod sequitur: *Nomen improborum marcesset; d. i. Fieri potest ut improbus dum scens occulat, justi et probi viri aliquandiu famam nominis frangeret, sed ut illos emercent pugnaret, et ut caro putrescit quae sale non conditur, sic fama que sine fructu virtutis aut divine sapientiae sale ventilatur.********

Vers. 8, 9. — SAPIENS CORDE PRÆCEPTA SUSCIPIT; STULTUS CÆDIT LABIIS. QUI AMBULAT SIMPLICITER, AMBULAT CONFIDENTER; QUI AUTEM DEPRAVAT VIAS SUAS, MANIFESTUS ERIT. Hebr.: *Sapiens corde capiet præcepta, et stultus labiis corrict (vel vapulabit). Qui ambulet in perfectione, ibit cum fiducia; et qui obliquat vias suas, cognoscetur. Prudentis et ingenui juvenis est iudicium maximum. Majoribus libenter obtulerat, sive patribus sive magistris, eorum admittere præcepta, quibus non solùm instrutor exat, sed dama-*

*incommoda vita et penas facilis declinet. Status et imprudens labiis ceditur, vel castigator, et labiis propriis, garrulitate videlicet laborans, eum status sit, et ex abundantia cordis os loquatur. Subinde stulta verba profert, quibus iuditur superiorum auctoritas, atque ita gravissimas penas habet; non solùm quid precepita non accepit, sed etiam quid stulte locutus sit. Quid si ad Dei præcepta referri navis, sapientia est admodum, qui non ore tenis, sed ex animo Dei præcepta accipit, opere implenda: *Status autem populis qui labiis me honorat; et cor eorum longi è me, Isa. 29. Si status Iudaicis populis, qui verbi et labiis legem tenet, ei erroris gravissimos corrigit, vel iusta aliam interpretationem, ob labiis peccata quibus clamabant: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros. Verbum Hebreum 13, 22, quod interpres verti debeat, equivocum est, et vel corrucce vel punire significat. Versiculos prior ad consilium et animum obedientem refert, sequens verò ad opus. Sanctum enim multi qui, quamvis imperium non detrectent manifestè, tam in oblique et perverse, dum opera sua et vias non dirigunt, et aliquando latentes, tandem tamen deprehensi, tanquam legis transgressores corripuntur, frequentissime in hac vita, semper tandem in futura, nisi penitentiam egerint. Et hoc est quod sequitur: Qui obliquat (aut periretit) vias suas, manifestus erit. Cum præ se ferte se parare legem, quem non servat; sed vi duplex animo tandem, ut diximus, reprehendetur et cognoscetur. Alii melius confringetur expouunt. Verbum enim Hebreum 13, 20 utrumque significat.***

Vers. 10. — *QUI ANNUIT OCULO, DABIT DOLOREM, ET STULTUS LABIIS VERBARIUTUR. Hebr.: Qui annuit oculo, dabit (vel faciet) molestiam, et status in labiis puniatur. Ambiguus est sermo, cui videbetur dabit dolorem. Hebrei reciprocè intelligunt, sibi ipsi dabit dolorem, et omnes qui periret vias suas, et iniqualiter. Quod sequitur: *Memoria iusti in benedictionem, dum illius poteritas a Deo benedicunt, iuxta illum locum: Benedicatur in te omnes nationes terræ, Gen. 12, à Deo videlicet benedictiones Abrakha et semini ejus donatae participes erunt. Denique: *Memoria iusti cuius laudibus, vel ut est in Hebreo, in benedictionem; hoc est: Memoria iusti erit celebris. Et hec simplicissima est intelligentia: cum quadrat quod sequitur: Nomen improborum marcesset; d. i. Fieri potest ut improbus dum scens occulat, justi et probi viri aliquandiu famam nominis frangeret, sed ut illos emercent pugnaret, et ut caro putrescit quae sale non conditur, sic fama que sine fructu virtutis aut divine sapientiae sale ventilatur.***

Vers. 11. — *VENIA VITA, OS JUSTI; OS AUTEM IMPIORUM OPERIS INIQUALITER. In lingua recte instituta magna pars sapientiae consistit. Nam qui verbo non offendit, hic perfectus est, Jac. 3. Et proinde de lingua sive oris tum virtute tum vitiis cerebra Salomon est mentio. In hoc loco iudicissimum metaphorā ex ore viri boni quanta*

*bonitas efficiat ostendit: Est, inquit, os viri justi tanquam fons (sive rena) vita. Et ut indesinenter eillum aquæ vivæ ex fontibus, ita salubris doctrina et verba vita ex ore justi scaturunt. Neque enim ex tali radice, nempe iustitia, possunt nasci nisi bovi fructus, quibus ad aeternam vitam nutritur auditores. Hoc in loco consentit interpres noster cum Hebreis vertendo hanc clausulam: *Os impiorum operis iniqualiter, alter quam prius. Et proinde scribis, non interpreti, est impotens error. Sensus est: Os improborum operis et teget iniqualiter, dum simulant iustitiam, iuxta illud Psal. 5: Linguis suis dolos agitant, sive, linguis suas politis et lubricis fecerunt. Cum de lingua cuiusvis justi, tum potissimum de sermone justi et fidelis concionatoris et ministri, intelligitur præverbium.**

Vers. 12. — *ODIUM SUSCITAT RITAS, ET UNIVERSA DELICTA OPERIS CHARITAS (1). Hebr.: Odium excitare so-*

(1) Septuaginta: *Odium suscitat contentionem (Symmach. et Theodot. paginas); super omnes autem non concidentes operis amicitia; Scholiastes, omnes autem injuriam facientes operis amor; S. Athanas. in Synopsis S. Script. e. 14, pro aliis; id est, contentionem, legaliter, id est, Victoria, unde sic habet: *Odium excitat victoria (victoria enim exaltat simulationem, invadit et odium: unde et Arachela vertit, odium elevat dominum (vel superiorum), vel victoria), omnes vero q. i. contenti non sunt, congreget amicitia. Sed vera lectio Symphagita est: *odio ut patet ex Hebreo, Symmach. Theodot. et Latina vulgarit. Symphagita abit: Odium, ait, excitat judicium, et super omnes iniqualiter operis coniunctio; Tigr. : Odium excitat occasionsem contentionum; sed dilectio omnes prævaricationes obtigit; Vatall. Charitas condonat omnia omnia delicta.***

Sensus est, q. d. i. Odium facit ut eo labors capiat occasionem carpendi eum quem odio propter quisit, cum eoque contendat et rixandi, etiam ubi nulla est culpa, vel delictum. Ut amor et charitas ad eum fugitiles et rixas, ut etiam culpas et delicia, que rixarum possunt esse causa, operari, et celat et abscondat. Unde auctor Catena Graeca exponit versionem Septuaginta: *Odium, sit, et similares morales paginas et contentious; pacis autem studium generat gratiam et amicitiam.*

Lyras autem recte ad correctionem: *Sicut, sit, odium per rizom manifestat deficit allorum; sicut charitas celat, et quantum correcit fraterna requiri; immo et correcit haec prius secreta facienda est, iuxta preceptum Christi Matth. 5, 43: Si peccaverit in te fratres tuos, postea, et corripe eum inter te et ipsam solum. In qua verba scribens S. Augustinus concurrit: Nam si solus, sit, nō sit, et sis coram omnibus argueret, non es corrector sed proditor.*

Verbum generalis est lycus sententia, nec ad solam correctionem arcta. Unde S. Petrus eam citat Epist. 1, c. 4, 8, ad omnia charitatis officia eam extendit: *Ante omnia, inquit, mutatum in nobiscenitatis charitatem continentia hodierna, quia charitas operis multitudinem peccatorum. Et S. Jacobus, c. 5, 20: Qui converti, inquit, fecerit recorcam ab errore viae, salvabit animam ejus à morte, et operis multitudinem peccatorum. Vide utroque dicta. Nam 1 Petr. 4, amplè haec explicat ostenditque charitatem operis peccata tam propria quam aliena, tam praeterita quam praesentia et futura. Quare hic verbum non adhuc nec actum agat.* (Corin. a Lop.)

Citat Petrus 1 Epist. 4, et aliquid Jacobus in fine sue Epistole. Quorum locorum collatione apparent sensus hunc esse: *Sicut odium suscitat rixas et dissidenias inter proximos, ita contra charitas etiam su-*

let litas, et super transgressiones operis amor. Ex communis hominum vita et vulgi moribus egregium Sapientiae elogium colligit. Ubi est odium inter homines, vel levissima de causa orientur litas et iuris: ubi est amor, etiam magna offensa teguntur, vel potius non cognoscuntur. Candor enim amici omnia candide interpretatur, immo celat amici commissa, et crimen pro criminis non habet. Contra, odium in perjorem partem rapit omnia, et crimen nonnquam, ubi nullum est, insinuat, ex minimo gravissimum molitus efficeret. Quid si ista quotidiani fieri inter homines infideles videamus, qui vel naturali vel civili amicitia vivunt? quid de charitate Dei, quae per Spiritum sanctum diffusa est in cordibus nostris, sentire debemus? quid de illa flammâ quam Filius Dei in terram missum venit, nihil aliud volens nisi ut ardet? Illa, inquam, non solùm texit mundi peccata oculis Dei, sed prorsus absumpit et lavi proprio sanguine, et delerit, ut inquit Paulus Colos. 2, chirographum quod contra nos erat. Hic omnino magna charitas et ineffabilis utique magnam peccatorum multitudinem operari. I Petr. 4. Hanc et nos imitari hoc in loco vult Sapiens, docens precipuum charitatis partem esse, charitatem alere et favere. Fovetur autem vel maximè placidis moribus et animi caudore, qui delicta quandoque pro delictis non habet, sed veniam, quam quandoque pro delictis non habet, habet, imperitum.

Vers. 15. — *IN LABIIS SAPIENTIS INVENTUR SAPIENTIA, ET VIRGA IN DORSO EIUS QUI INDIGET CORDE. Hebr.: In labiis intelligentis inventur sapientia, et virga super corpus illius cui deest cor. Cerebra mentio nunc justitiae nunc sapientie indicat nullam esse sapientiam que justitia, hoc est, equitati et integratrici vita, non sit annexa. Superiori versiculo venia vita vocat os justi; in hoc versiculo ostendit sapientiam capiendum esse et discendum à viris qui intelligentiam habeut Scripturam, qui blanditas mundi et illecerbas carnis novi ventur spernere, et res singulas pro dignitate astirare. Qui ratione et intellectu cœlitus sibi concessa regitur, hic recte intelligens dicitur, non animalis homo, sed qui cuia Paulo Galat. 5 dicens potest: Vivo ego, jam non ego; vivit verò in me Christus. In inimicis viri verius et labiis semper ex reperi sapientiam, et a viro qui sic omnia pro illorum conditione intelligit pete da est sapientia. Sed mira est et insignis multorum mentium, qui corde omnino carere videntur, qui audire nolunt, neque verbis prudentis obtemperare, donec post magnos errores commissos cogantur penas luere in corpore, et brutorum animalium more sensu et flagris discunt sapere, non intellectu et mente; quod hominis est. Talibus omnino cor deficitus quoque sibi fungiri nuncere. Vide quād latum sit discrīmen filii sapientis et stulti. Juxta sensum mysticum*

*sicut dissida sedat, et peccata atque offensiones, que rixarum causa esse solent, t. l. rando, ac dissipando, atque excusando, operari, ut dissensiones inde nullas cœscantur. Illic, illa epitheta charitatis 1 Cor. 13: *Charitas patientis est, benigna est, omnia suffert, omnia sustinet.* (Estius.)*

corde carent Iudei et infideles, qui ob defectum fideli non inventunt sapientiam in labiis illius qui Christian annuntiat: in dorso, hoc est in extremo ac in afo seculo, plaga sustinabit.

VERS. 14. — *SAPIENTES ABSCONCUNT SCIENTIAM; OS AUTEM STULTI CONFUSIONI PROXIMER* (1). Hebr.: *Sapiens recedunt scientiam, sed os stulti fractura rictum; vel, ori studi clades vicinae.* In moderatim lingue magna pars sapientia consistit, ut diximus. Et sapientis est cognoscere locundi vices, et tacendu, id quod nemo nisi admodum doctus prestare potest, et nisi habeat in anima reconditam scientiam, ex qua, velut ex thesauru, subinde proferat prudentem sermonem et nitem auditoribus, inter quos magna esse solet esse varietas. Et nonnunquam quod mihi prodest, aliis nocet; neque omnes sunt capaces omnium. Christus habuit multa dicenda quae tunc portare non poterant Apostol, Ioan. 18. Et Paulus, 1 Cor. 2, quosdam tacta potat, qui solitum eum concepero non volunt. Aliquot inter perfectos sapientiam loquuntur. Et Christus prohibet marginarii projici portas, Matth. 7. Recondita est igitur scientia et doctrina in animo; quid sapientes facere solent, scientia, inquit; veteri et novi instrumenti, ut simili homini patrificis possa proferre de thesoro tuo nova et vetera, Matth. 15, et cum Paulo, sonum sermonem, qui prostrit omnibus, neminem offendat justè. Porro stultus, qui non habet scientiam, sed temere proferit quidquid in lucem venerit, magiam confusione sive iuxta Hebreorum fracturam sibi parat. Ὅτιον, contrito, conscientiam. Separant, qui vertunt, ἡγετοντες. Potest intelligi de conditione quoniam alii faci appropinqua, quia non novit hoc esse dicendum, illud tacendum; sed cum loqui nesciat, tacere non potest. Proverbiu cum illo Solonis eloigo ferre content: *Nemo status tacere potest; vel potius eum illo: Locutum esse nocet, tacuisse iniquum.*

VERS. 15, 16. — *SUBSTANTIAT DIVITIS CUBS FORTITUDINIS EIUS; PAVOR FAUPERUM EGESTAS EOREM.* (Hebr.: *Ope divis urbs roboris ejus, fractura pauperum paupertas eorum.*) Opes justi ad vitam; fructus autem impi ad peccatum. Ad sapientiam spectat, omnium rerum conditiones et differentias cognoscere. Nam ut

(1) *Les sages cachent leur science, parce qu'ils sont humbles; ils savent que leur science est à Dieu, et non pas à eux; et qu'il y a un temps de paroles et un temps de sa tâche. Les saints, dit saint Grégoire, Pape, cachent leur lumière, quand Dieu ne leur ouvre point une occasion de lui gagner des âmes par leurs paroles: car ils ne laient rien que l'ostentation de la science; et lorsqu'ils ne peuvent être utiles aux hommes en leur parlant de Dieu, ils aiment à se taire, et ils sont même bien aise que leur silence leur attire quelque envie.* Sancti viri cum auditorum vitam legendu faciunt non possunt, tunc obviadu scientiam suam, ne sapientie sue ostentatione gloriantur: et ceteri antedictus prodesse nequeant, etiam despiciunt facientes volunt.

La bouche de l'insu^s cache la confusion, parce qu'il parle à contre tems, sans condescension, ni ce qu'il est, ni à qui il parle, ni ce que Dieu demande de lui, et qu'il veut paraître savoir ce qu'il ne sait pas.

illi errant qui divites tanquam sumnum bonum affecant, et qui divites omnium felicissimos, pauperes vero mihi errimus existimant; sic etiam illi qui divitium nulli commoda neque paupertatis incommoda putantur, justos labores contemnunt, otio et pigritia se delectant. Imò divites suis opibus quadammodo ministrant, et veluti propugnaculis quibusdam injurias facili propellunt; si quid offendunt in republica, dilecta facilis redimunt; contra omnia denique hujus vita mala suis se defendunt opibus. *Pavor pauperum egester eorum.* Hebr.: *fractura tenium paupertas eorum.* Pauperes multis malis et injuriis obnoxii, facile conteruntur, et non ob aliud quam quod pauperes sint oppressi corrunt. Divites igitur, quas ex manu Dei justis laboribus accipiunt homines, tanquam mala habent non sunt, si modo ad pios convertantur usus; quod justorum est, unde sequitur: *Opus justi*; q. d.: Quicquid in sudore vultu sui comparanti sibi viri justi et probi, ad victimum et hujus vite necessarios usus, vel suos vel aliorum, convertunt, facientes sibi amicos de monstra iniquitatis. Sed fructus, aut, ut in Hebreo est, *pravenus, improbi ad peccatum, ad luxum, ad arrogiam,* ad Dei contemptum, juxta divitiam in Evangelio vanam spem, cuius ager fructus offerebat ploramus, Luc. 12. Potest prior versiculos in malam partem intelligi, qui representant Sapientiam vanam fiduciam, quam divites in suis collocant divitis, quae perlungue sunt fallaces, neque praesidium afferunt aut securitatem; et pauperum pusillimitatem, qui rerum inopia dependent animum, et sua sententia conficiunt sunt, cum paupertatem aquo animo ferre non possunt. Vide quam pauci verbis quantum cumulum sapientie reconditum habet, nempe egregijs justi divitis laudem, divitis verò iniqui et pauperis qui per inertiam ad inopiam relabunt, reprehensionem dignam; quam tamen non omnes accipiunt, juxta id quod sequitur.

VERS. 17. — *VIA VITE GUSTOVENTI DISCIPLINAM;* QVI AUTEM INREPATIONES REINQUIT, ERRAT. Hebr.: *Somnis ad vitam qui seruat disciplinam; qui reliquit reprehensionem, errat.* Veri potest pro ambiguitate sermonis Hebrei: *Somnit vita, sup. seruat qui seruat disciplinam; vel cetera seruit vita est, qui seruat disciplinam;* vel in genere dictum intelligimus contra loquacitatem hanen, sicut illud: *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines reddent rationem;* vel, secundum interpretationem Hebreorum: *Transgressio est detracatio, quod stultus transgressus est in fratrem prevaricatus est.* Et proinde quod labia cohabit, ut neque mendacibus verbis eniām imponat, neque alienam famam ledat, prudenter est, aut intelligent est. Qui sic labia moderari solet ut verbo quidem peccet, hic perfectus est vir, ut inquit Jacobus.

VERS. 20, 21. — *ARGENTUM ELECTUM LINGUA JUSTI; COR AUTEM IMPROBIS PRO NIBUS.* Lingua justi erudit plurimos; qui autem inducti sunt, in coribus ferentur. Hebr.: *Argentum electum lingua justi; cor improborum velut exiguum.* Labia justi passent multos, et statim in defectu cordis morientur. Pro nibilo, vel quasi exiguum, ut nos vertimus, Hebrei: Ὅτιον, potest referri ad qualitatem, vel ad tempus, quasi parvo tempore durat intellectus improbi, vel quasi parvo sensu et cordis habent improbi. Vita lingue audivimus, virtutes denob̄ audiamus. *Multa mentiuuntur illius labia quod oīna celat;* contra, *Lingua justi ab omni mendacio pura et munda est,* et idecirco non immorior probato confortur argento, quod ab igne

quam ad viam vita revocatus est; q. d. *Primus gradus sapientie est servare viam vita;* secundus est, si quid erraverit, *reprehensionem admittere.*

VERS. 18, 19. — *ASSCONDUNT ODORUM LABIA MENDACIUM,* qui proprii contumeliam insipiens est. In multiloquio non debet peccatum; qui autem modicantur lingua sciam, prudenter simus est. Hebr.: *Qui celat edition, labia mendaci vel labitis mendaci,* et qui profert obliquum est statim. In multitudine verborum non solet deficere transgressio, sed qui cohabit labia sua, sapientis est. Cum ex sermone potissimum comprehendunt sapientia et stultitia, maximus lingue virtutes et vita paucis ostendit Salomon, ex quibus anima virtutes ad vita necesse est sequi. Charitatis summa audivimus laudem, ut quae proximum via tegit et extinguat; vicissim odium quanta mala procreat audiamus; cujus due sunt species. Est enim aliquod seruum et clausum, quod multa finigere et membra facit homines. Et ubi in animo non est amor, ibi in lingua non est veritas, et hoc est quod dicit in Hebreo: *Qui celat odium, illius labia sunt labia mendacia.* In specie sapientiam quandam pre se fert qui odium celat; verum qui maledictis et detractiobibus palam prodit suum odium, omnino stolidus est. Alii referunt hoc verba statim est ad utrumque, nempe ad eum qui profert concivium vel infamiam, et ad eum qui labitis mendaciis occidat odium. Quod ad sensum spectat, detractorem stultitiae notat, qui famam alterius ledere quādam libidine loquendi gaudet, et aliorum vita palam divulgate: quanto magis si fabis mendacibus falsa crimina cuiquam imponat, quam longissime à charitate est aliens, que multitudinem peccatorum sedulè tegit? Atque hinc sensum facit Aben Ezra, Hebreorum doctissimum interpres. In multiloquio non debet peccatum; vel, juxta Hebreos: *In multis verbis non cessabit;* vel in genere dictum intelligimus contra loquacitatem hanen, sicut illud: *De omni verbo otioso quod locuti fuerint homines reddent rationem;* vel, secundum interpretationem Hebreorum: *Transgressio est detracatio, quod stultus transgressus est in fratrem prevaricatus est.* Et proinde quod labia cohabit, ut neque mendacibus verbis eniām imponat, neque alienam famam ledat, prudenter est, aut intelligent est. Qui sic labia moderari solet ut verbo quidem peccet, hic perfectus est vir, ut inquit Jacobus.

VERS. 22. — *BENEDICTIO DOMINI DIVITES FACIT, NEC SOCIAVIT ET AFFLICATIO.* Hebr.: *Benedictio Domini ipsa diuidit, et non addet laborem eum illa.* Que de divitis superius dicta sunt, nempe: *Opes divitis quasi cito fortitudinis ejus, possunt in malam partem accepit, ut expostinus: hoc in loco de illa divitiarum specie sine ratione loquuntur, nempe de his quae Dei benevolentia et benignitate conferuntur hominibus.* Olim dictum est primo parenti: *In sudore valitis tui vesceris pane;* et: *Ez terribilis fructus obsque ingenti dolore non percipies.* Sed clementissimus Pater hanc legem quandoque immutat, largam benedictionem omnium rerum pluribus concedens absque illa labore, aut quām minima cura. Accipimus, inquit, si fideles sumus, absque cura, sollicitudine et dolore; dicente Christo: *Quarite primum regnum Dei, et iustitiam ejus, et haec omnia adiicientur vobis.* Matth. 6. Infidelis, qui à Deo benedicto et omnium rerum auctore pāne quotidiani non novent petere, aut inopia laborant, aut magnā curā et suffocante sollicitudine opes acquirunt. Sed revertantur. Cum dicit Solomon: *Benedictio Domini divites facit, et non audit laborem,* quid alid quām divites admiserit quō similem benignitatem in eis ostendat; atque ita futurum ut subinde nova Domini benedictione poterit. *Nam qui seminat de benedictionibus, de benedictionibus et metet.* 2 Cor. 9; q. d.: *Hac sola ratione de numero sapientiam possunt esse divites; primi,*

divitiae ex Domini benedictione magis quam ex sua industria se possidere cognoscant; deinde, si liberalitate Domini benedictionem referant. Alioqui cum avaro Nabal et Evangelico diuine in numero stultorum merito censeri debent. Ponit proverbium discrimen inter cutes divitiae, quae nunquam deficit, et terrenas, quae absque omni molestia nemo possidet, ne Abraham quidem aut Isaac.

VERS. 23. — QUASI PER RISEM STULTUS OPERATOR SCELUS; SAPIENTIA AUTEM EST VIRO PRUDENTIA. Hebr. : Quasi risus stulta facere scelus, et sapientia est homini intelligentia. Ob ambiguitatem unius vocis: חָסֵד הַיְהוּנִים versiculi duplex sensus esse potest: חָסֵד enim vel scelus et rem abundantiam significat, vel cogitationem. Juxta priorem interpretationem hunc sensum habet: Status facilium et quasi per jocum in gravissima nonnunquam scelera corrut; ut puta qui sapientia et intelligentia, hoc est, humanarum et diuinarum rerum cognitione, sit destituta. Nam a magis et horrendis flagitiis non solum divina lege et Dei timore, sed lumine intellectus naturali, auctoritate legum, et philosophorum praeceptis cohibent homines, ut iam nulla sapientiae parte constet enim esse predictum qui levi de causa magis aliquod perpetraret malum, quod stultorum est; quandoque ex insigni stoliditate et ignorantiaria rerum, ut diximus, quandoque ex consuetudine pravâ, quia vita principio horrenda paulatim sceleria solet efficeri. Quod in Hebrewo legitur פָּתָח, quasi risus, vel quasi ridere, ad facilitatem aut amonitatem referri potest. Et suppletur in secundâ clausula, quasi ridere est sapientia, hoc est, facilis et amena viro intelligentia. Quod si פָּתָח cogitationem interpretetur, alium sensum hauiemus, nempe lumen: In rebus agendis stultus nulla deliberatione solet nisi nege consilio maturo, sed quemadmodum risus et jocus temere nonnunquam homines occupant, presertim loves et studios, qui nulla de causa nonnunquam resolvuntur in risus, talis est universa vita stultorum, qui temere agi duntur quod cogitant, et non praeponunt seruum operum constantias. Contra sapientia est viro prudentia, vel intelligentia. Sapientia: ibid. non maturu et sapienti consilio molitur, sed quia sapientia facienda novit, eadem constanti prudentia sequitur. Et hoc est quod dicit: Sapientia est viro intelligentia, juncta cum intelligentia, nec vita cum scientia et doctrina pugnat. Hac posterior expositio mihi non dispicit.

VERS. 24, 25. — QUOD TIMET IMPUS VENIT SUPER EUM; DESIDERIUM SUUM JUSTIS DABUTUR. QUASI TEMPESTAS TRANSIENS, NON ERIT IMPUS (1); JUSTUS AUTEM QUASI FUNDAMENTUM SEMITERNUM (2). Hebr. : Timor

(1) Ita persecutores, ita reges iniici, ac violenti quinque homines. Ergo dum miscantur, dum furunt, secundo tantisper velut à più: ipsa se tempesetas impetu dissolvit sive, neque interim exeret justos, quos filos efficit fundamentum omnipotenter.

(Bossuet.)

(2) Aquila, Symmachus, Theodotion, et à Isaac, Aquila, Maimonides intelligunt fundamentum mundi, et dicit mundum stare ob justos.

(Grotius.)

improbi venit ad eum, et desiderium justorum dabit. Sicut transit turbo, et non est improbus; sed justus, fundamentum seculi. Quamvis improbus, qui prius dictos est stultus, quasi rideus sceleris committat, tamen ita comparatum est, sive ex naturâ rerum, sive Dei providentia, ut absque meo et conscientia perturbata non vivant, qui magnis criminibus sunt polluti. Flagitia committere res videbatur levicula; tamen perpetrato sceleri, conscientiae stimulus veluti furor infernalis, juxta poetas, miseror torquor, et sibi conscientia supplicium perpetuum timet, quod justo Dei iudicio aliquando sustinet. Hac vulgarissima expositio est. Sunt etiam, quare prima est huiusmodi: Solent impipi homines multum timore ne divulgantur eorum sceleris, multaque perpetrare mala ne quâm sint ipsi nulli palam fiat; sed commissum scelus novo sceleri diu celare non poterunt. David adulterii ignominiam timens, homicidio voluti occulare crimen; quod tandem Deus in oculis solis exponi curavit. Alter: Stultus impius incommoda timens et ventura mala, soler eventus rerum perpetrato sceleri praecaverat; id quod nonnunquam assequitur. Talis erat Herodes, tales erant Serios et Pharisæi, qui dixerunt, Joan. 11: Ne forte veniant Romani, et tollent locum nostrum et gentem; id quod putabant se innocens morte posse evadere. Denique sunt qui hunc versiculum ex priori procedere volunt, et pronomen eum referri ad virum intelligentem, de quo loqueatur precedens versiculos; ut sit sensus: Timor impii (vel improbi) venit ad illam virum sapientem et intelligentem, cum malis oppressos alterius improbitate vidat sapientem. Sed dix non timet, quoniam dabit Deus unicuique ex justis desiderium suum, ut video illius improbi ruinam et interitum; juxta illud Psal. 57: Adhuc pusillum, et non erit peccator; et quares locum ejus, et non inveneris. Potest tamen secunda pars versiculi, nempe: Desiderium suum justis dabitur, vel, ut est in Hebrewo, desiderium justum dabit, absolutè intelligi. Cum justi non desiderent nisi quod est æquum et iustum, desiderium dabit illis Deus, et votorum aliquando compotes fiant. Ex ipso contextu tanum magis apparebit debere referri ad precedentes clausulas, quia justus optaret venire super impium quod impius timeret, juxta illud Psal. 119: Quoniam facies de persequentiis me iudicium? ei hunc sensu quadrat sequens versiculos, qui subito ac præter omnem expectationem improborum videntur ruinam et interitum indicat: id quod similitudine quadam apposita videtur ob oculos ponere: Quasi tempestas transiens (vel ut turbo transit) non erit impius. Ut nullus ventus est magis violentus nec majori timore concutit mortales quam turbo, ita nullus est minus diutinus. Haud aliter Dei benignitate comparatum est ut improbi homines et nefandi, quia majora damnâ justis inferant, et celeriter ad interitum et extremum supplicium corrunt: quod ut ipsi non possunt non timere, ita justus, vel suâ, vel ipsius justitiae causa, aut deinde que honorum omnium gratia, non potest non optare. Ceterum justus, qui sui similia ubique est, neque ulli circumfert vento, seu prospero seu adverso, colum-

non aut fundamento cedum merito conferunt; immo ipsi usus seculi fundante, ut puta qui natu adversis hugo mundi communovet. De presenti vita frequentissime locum habet: de futura, et nonnullis virtute ac fama, semper; et primò in Christo tanquam capite, deinde in sanctis et iustis omnibus, qui ad illius exemplum in fide radicati et fundati permanerunt et imphorum turbinis ac procellas constandi pertulerunt animo.

VERS. 26. — UT ACETUM DENTIBUS (1), ET FUMUS OCULIS, SIC PIGER HIS QUI MISERANTUR. Sedulitatem et diligentiam docet eos qui res et negotia tractant aliea. Quenadmodum enim acetum sua acreitudine corrudit dentes et obstupescere facit atque inutiles indeundit ad masticanum reddit, et ut fumus oculis infestat et ad clare perspicendum reddit hebetores, non sine gravitatis corporis detrimento; sic qui dentum impediens quoniam publio vite pascatur ipsi, vel fumus, hoc est, luxus et delicia rerum terrenarum, quibus eorum dentes et doctrina hebescit, et quibus oculi excepcionis eorum qui militant et locum apostolorum tenent. Quod si simpliciter juxta litteram duntur accepitum putamus, mortalium in rebus caducis nimis curam et expectationem eleganter reprehendit, qui nisi statim voti reddatur compotes, nisi statim de rebus quas sive desiderant certiores fiant, nec eibam liberetur sumat nec quicquam lati-vident. Et interius ministrum sui numeri communica-ct, ut quam maxima diligentia festinet, ac si principis negotia cum omni maturitate tractet; isti omnibus jucundissimis metaphoris, quam impatiens more solent esse qui de longinquo nuntium expectant, præsentim principes bojus mundi. Mihi sublimior sensus magis arredit, quem sub parabolâ historicum sive illustratio esse puto.

VERS. - 2750. — TIMOR DOMINI APPONET DIES, ET ANNI IMPIORUM BREVIA BUNTUR. EXSPECTATIO JUSTORUM LETITIA; SIPS AUTEM IMPIORUM PERIIT. FORTITUDO SIMPLICIS VIA DOMINI, ET PAVOR HIS QUI OPERANTUR MALUM. JUSTUS IN AETERNUM NON COMMUNEBITUR; IMPIORUM NON HABITANTUR SUPER TERRAM. Hebr. : Fortitudo perfici via Domini, et fractura operantibus ini-quitatem. Causas hoc in loco reddit illius quod supra dixerat: Ut transit turbo, sic non erit impius; justus autem ut fundamentum seculi, nempe timorem Domini, fiduciari in Deum, et observationem legis, quam per viam Domini intelligimus; has causas esse maximas quod justi diutius vivant, quod cum beatitudine cordis et tranquillitate animi vivant, quod sani et integri vivant.

(1) Sicut acetum dentibus, quo obstupescit; et fumus oculis, quo caligat: ita piger, a viris quamvis fortibus ac perspicaciis ad negotia, eorum rectis virilibusque consiliiis vim detrahit, omnifidetur. Fortis, mitte fortis, non desides; ne op- tina queque negotia per legati sororandum per-

(Bossuet.)

Contra impii et iniqui aut paucos vivunt annos, aut sic vivunt ut mori presisterit; in rebus videbatur cadi-ducta et vanis spem collocantes, in fracturam et interitum ob flagitia sui frequenter incident. Ante omnia igitur sapientes et iusti est timorem Domini ante oculos habere, quo facile declinat a malo innocentem, et sancte vivunt. Innocentia vite et integritas morum, tranquilla denique conscientia, sanitatem corporis juvant et naturalem corporis constitutionem conservant. Contra, qui fortinatur, in corpus suum peccat, 1 Cor. 6: qui gravantur crapula, qui flagitis subinde perturbantur, naturales impedit functiones, in morbos frequentius incidunt; ut omnium vindictam Dei manum flagitos homines citius extirpare solent. Habes, lector, simplicem versiculi sensum. Sublimior erit sensus si ad justitie virtutisque premium referas, per quod qui Deum timent perpetuo vivunt; impiorum autem per ritus memoria cum sonitu, et aut nullam, aut pessimum nominis famam post se relinquunt. Exspe-ctatio justorum letitia. Justi qui universam spem in Domini clementia et bonitate collocant, qui spem futu-ram presentia spernant, qui presentem vitam corrupibilem cum futurâ et aeternâ libenter commutant, cum summa letitiae erunt aliquando voti compotes. Verum impiori, qui felicitatem suam vel in opibus vel in voluntatibus collocant, qui sibi prolixam pollicentur vitam, neque supplicium expectant aut bei vindictam pro sceleribus, longè falluntur; neque res ulla magis eorum interitum accelerabit quam vana et impia contumacia sive presumptio, quae ponentie res medie spernit et misericordia jamam claudit. Forti-tudo simplicis via Domini; vel, ut est in Hebrewo, perfecti, vel ad perfectionem. Ex via Domini justus corrobatur et consolidatur in justitia sua. Per viam Domini intelligimus legem Dei, per quam incendens justus procedit de virtute in virtutem, et crescit fidei et charitatis gradibus quibusdam in virum perfectum, ut postea timorem deponat servilem, quem charitas foras mitit, 1 Joan. 4. Et pavor his qui operantur ma-lum; vel calamitas ΤΑΙΔΟ operantibus ini-quitatem. Contra, qui iniqui et flagitos degunt, in dies magis ac magis pavore concurvant et stimulis conscientie; aut tertiæ timore deberent, si vel quanta transgressio-ribus lex Dei ministrat supplicia, vel quanta jam olim dederint penas qui male vixerint, perpendant. Alter, per riam: De lieti intelligere Dei favorem, gratiam et misericordiam, per quas ad homines pro sua elemen-tia venit, peccata remittens penitentibus. Etiam Dei iu-titiam et severitatem intelligimus, quam sibi theo-rizarunt qui perseverant male agere, Röm. 2. Quenadmodum enim via Domini est fortitudo perfectio, sic via Domini (qua solet severe punire malos) pavorem flagitorum viventibus incutere debet. Jesus in aeternum non communebitur, vel non mutabilis. Justus nullis aduersis rebus aut prosperis concuti potest aut perturbari, sed immobilius ad omnia, seu prospera seu adversa, in Dei timore et futurorum spe tanquam fundamentum spiritualis structurae consistit. Nam qui confidit in Domino, sicut mons Sion non commo-

bitur in seculum, Psal. 125; sed juxta illum loquendi modum : *Qui comedet ex hoc pane vival in eternum*, Joan. 6, hoc est, non solum in presenti, sed in futuro. *Impi autem non habitabunt super terram*. Improbi ne in hac terra quidem habitabunt, sed, ut superius dictum est, *ut turbo velocissime transibit*. Et vel celerem mortem significat, vel potius impiorum etiam in terra vitam non esse dicendum neque mansio- nem, cum nullam certam normam aut vivendi legem sequantur, sed, ut nupt. Isaías c. 57 : *Impi quasi mare fervens*. Vel deinde s.c. intelligetur ut pendas ex precedentibus : *Spes impiorum peribit*. Nam cum hic in terra felicitatem suam collocaverint, et iucundam hanc vitam sibi pollicentur, spes sua frustrati, ne in terra quidem habitabunt, vel semen non relinquent in terra.

VERS. 51, 52. — *O JUSTI PARTUR SAPIENTIAM, LIN-
GUA PRAYORVM PERIBIT, LARIA JUSTI CONSIDERANT PLACI-
TA, ET OS IMPIORVM PERVERSA.* Hebr. : *O justi loque-
tur sapientiam, sed lingua perversitatem excruciantur.
Larib justi cognoscunt voluntatem, sed os impiorum perversitas.* Justorum premia et improborum sup- plicia diversa hactenus recensit Salomon. Quorun causas partim supererit, nemp quod scilicet quasi ridens perpetret studia, vir intelligentis nihil nisi natura consilio et sapientie regulis agat. Partim hoc in loco, sermonis virtutes et vita nova commemo- rans, lingua vel impiorum sapientem ratione habere ostendit, ut quia commoda vel incommoda homi- nibus facilius ingeneruntur. Observandum est verum quod Septuaginta ἀπορεύεται, distillat, Hieronymus

CAPUT XI.

1. *Statera dolosa, abomination est apud Dominum ; et pondus aequum, voluntas ejus.*
2. *Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia ; ubi autem est humilitas, ibi et sapientia.*
3. *Simplicitas justorum dirigit eos ; et supplantatio perversorum vacuabit illos.*
4. *Non prodrent divitiae in die ultionis ; justitia autem liberabit à morte.*
5. *Justitia simplicis dirigit viam ejus ; et in impi- tate sua corrumpit impium.*
6. *Justitia rectorum liberalabit eos ; et in insidiis suis capientem iniquum.*
7. *Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes ; et expectatio sollicitorum peribit.*
8. *Justus de angustia liberatus est ; et tradetur im- plus pro eo.*
9. *Simulator ore decipit amicum suum ; justi autem liberaliunt scie tia.*
10. *In homi's justorum exultabit civitas, et in per- ditione impiorum erit laudatio.*
11. *Benedictionis justorum exaltabitur civitas, et os impiorum subvertetur.*
12. *Qui despiciat amicum suum, indigens corde est ; vir autem prudens tacet.*
13. *Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana ; qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.*

partur, alii loquitur, transtulerunt, propriè crescere aut producere fructus significare; inde nomen 23 fructus. Quae significatio paenula admodum metaphorà ad lingua transferitur. Sensus igitur erit : Non immixtū justas dñi vivit fiduciāque habet bonam, neque com- mœbitur; nam admodum utilis est illius vita, ut patet eis sapientiam profert ad eruditōnē multo- rum; juxta illud quod superius dixit : *Larib justi pa- cent multos*; q. d. Salomon : *Præcepta sapientia ex boni et justi viri ore potissimum haecurantur.* Nam os justi producit sapientiam, ut arbores novos fructus; non solum exemplo virtutis, sed lingua quoque pa- set et adificabit multos; lingua vero quod loquitur ad subversionem fidei et morum, excidetur. Lingua pravorum peribit; vel, lingua perversitatem excidetur, ut est in Hebreo. Cuius fructus non proferat, tanquam arbor inutilis solum, sed perniciose, cum lo- quacia contraria sapientie et veritatis. Et verbum ex- scindet, sicut et alia precedenter, possunt intelligi bene vel male omissi; q. d. *Utrinque excidetur.* Utrinque rationem et causam in sequenti versiculo reddit, nemp : *Larib justi considerant, vol. ut est in Hebreo, cognoscunt; hoc est : Ostendit justus ex sermone se cognoscere quod placet; sed improbus, quemadmodum contraria sentiat et volunt, ita con- traria loquitur. Alter : Larib justi noverunt voluntatem suam; hoc est : Non aliter loquitur quam sentiat et velit, sed ex bona radice bonus fructus facit; improbus vero contra loquitur his que sentit, ut neque in corde neque in ore veritatem habeat.*

CHAPITRE XI.

1. *La balance trompeuse est en abomination devant le Seigneur ; le poids juste est selon sa volonté.*
2. *Où sera l'orgueil, là sera aussi la confusion ; mais où est l'humilité, là sont pacifiquement la sagesse.*
3. *La simplicité des justes les conduira heureusement ; les tromperies des méchants seront leur propre ruine.*
4. *Les richesses ne serviront de rien au jour de la vengeance ; mais la justice délivrera de la mort.*
5. *La justice du simple rendra sa voie heureuse ; et l'impié de fureuses chutes dans son impétus.*
6. *La justice des justes les délivrera ; mais les méchants seront pris dans leurs propres pièges.*
7. *A la mort du méchant, il ne restera plus d'espérance ; et l'attente des ambitions périra.*
8. *Le juste a été délivré des mains qui le pressaient, et le méchant sera livré au fil de la loi.*
9. *Le faux ami seduit son ami par ses paroles ; mais les justes seront délivrés par la science.*
10. *Le bonheur des justes comblera de joie toute la ville ; et on louera Dieu à la ruine des méchants.*
11. *La ville sera élevée en gloire par la bénédiction des justes, et elle sera renversée par la bouche des méchants.*
12. *Celui qui méprise son ami n'a point de sens ; mais l'homme prudent gardera le silence.*
13. *Le trompeur révèle les secrets ; mais celui qui a la fidélité dans le cœur, cache ce que son ami lui a confié.*

14. *Ubi non est gubernator, populus corruet ; salus autem, ubi multa consilia.*
 15. *Alligetur malo, qui fidem facit pro extraneo : qui autem cavel laqueos, securus erit.*
 16. *Mulier grata inveniet gloriam, et robusti ha- behent divitias.*
 17. *Benefacit anime sue vir misericors ; qui autem crudelis est, etiam propinquos abiicit.*
 18. *Impus facit opus instabile ; seminanti autem justitiam merces fideli.*
 19. *Clementia preparat vitam ; et scatatio malorum, mortem.*
 20. *Abominabile Domino cor pravum ; et voluntas eius in iis qui simplicer ambulant.*
 21. *Mansus in manu, non erit innocens malus ; se- men autem iustum salvator.*
 22. *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra et fatua.*
 23. *Desiderium iustum omne bonum est ; presteratio impiorum, furor.*
 24. *Alli dividunt propria, et ditiones sunt ; ali pa- riunt non sua, et semper in egestate sunt.*
 25. *Anima que beneficiat, impinguabitur ; et qui inebriat, ipse quoque inebriabitur.*
 26. *Qui abscondit frumenta, maledicetur in popu- lis ; benedictio autem super caput vendentum.*
 27. *Bene consurgit dilucido qui querit bona ; qui autem investigator malorum est, opprimebit ab eis.*
 28. *Qui confidit in ditionis suis, corrupt ; justi autem quasi virgines folium germinabunt.*
 29. *Qui conturbat dominum suum, possidetibus ventos ; et qui statutis est, serviet sapienti.*
 30. *Fructus justi lignum vite, et qui suscipit am- mas, sapientus est.*
 31. *Si justus in terra recipit, quantu magis impus et peccator !*
- COMMENTARIUM.**
- VERS. 1.** — *STATERA DOLOSA (1) ABOMINATIO EST APUD DOMINUM, ET PONDUS AQUEM VOLUNTAS EJUS.* Hebr. : *Et lapis perfectus voluntas ejus.* In hoc capite varia justitiae species cum virtutis contrarie proponit nobis Salomon. Injuriarum et fraudis multa sunt genera; inter quae Dominus maximè displicet fraude illa que sub specie justitiae et equitatis committitur, quando videbilem iniquum ponderibus et dolosis uitetur rerum ven- ditores. Res est magis horrenda quod in multitudinem peccatur, præserim in pauperes, qui minima res necessarias comparant; et quod in iustis modi fraudem ratificare deprehendunt aut corrupti magistratus re- publica. Iurare Dominus exercitatur eam cui vehementer arridet *lapis*, ut es in Hebreo *לְבָנָן*, hoc est,
- (1) Quid ad omnem iniustitiae speciem Beda trans- fert, eò quod omnis iniustitia iniqua sive iniqual mea constet. Hinc varia recessit iniustitiae spe- cies, qualis est contumelias, 2, prævaricas, 3, ditione male- parta, 4, falsa proda in amicos, 9, 12, 43, causa autem omnis iniustitiae, civitas magistratus rectisque consilii destituta, 14. Ille habet usque ad illum ver- sum; quoniam et alia interset. *Voluntas ejus :* amor, placitum (Bossuet.)
- vers. 2.** — *UBI FUERIT SUPERBIA, IBI ERIT ET CONTU-
MELIA ; IBI EST HUMILITAS, IBI ET SAPIENTIA (1).* Hebr. :
- (1) L'orgueil s'attire le mépris des hommes, ou en leur parlant et les traitant insollement, ce qui est condamné des superstices mêmes; ou en ne crovant que son esprit propre, et méprisant le conseil des sages, en qui conduit dans des voies qui ont souvent de *bonté et sagesse*.
- L'humilité, au contraire, devient *sage*, quand il ne se prétend pas lui-même, en crovant être sage. Plus il se prétend à de humières, plus il est avide; parce qu'il s'en sort pour ce croire que l'on sera, et pour se prétendre de la humière de tous ceux qui peuvent en avoir plus que lui; et moins l'humilité se fie à son sens, soit qu'il en ait peu ou beaucoup, plus il devient éclairé et sages, parce qu'il voit par les yeux des plus clair-